

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Кондратюк Тетяна Василівна

вчитель початкових класів

Глибочанська гімназія Житомирської області, Україна

Постановка проблеми. Одним із найбільш пріоритетних завдань, які ставить перед собою сучасна початкова освіта полягає у формуванні креативної особистості, що здатна генерувати нешаблонні ідеї у житті та навчанні [3]. Пріоритетні завдання в контексті розвитку креативності учнів початкової школи окреслені у таких нормативних документах, як: Закон України «Про загальну середню освіту», Концепція «Нова українська школа».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Креативність та її розвиток у молодшому шкільному віці, її сутність та характеристики у молодшому шкільному віці знаходимо у працях як видатних педагогів та психологів минулого, так і сучасних українських учених: О. Антонової, Г. Костюка, В. Павленко. Дослідженням різних аспектів розвитку креативності учнів початкових класів на уроках української мови займалися такі науковці, як: В. Павленко.

Мета статті – проаналізувати особливості розвитку креативності учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Проблема розвитку креативності у період молодшого шкільного віку дедалі більше набуває актуальності. За Концепцією «Нова українська школа», формування креативності молодшого школяра, що вміє критично і нестандартно мислити – це одне із пріоритетних завдань психолого-педагогічної науки на сучасному етапі [3].

Дослідники (О. Антонова, О. Дубасенюк) трактують поняття «креативність» як діяльність, результатом якої є створення нових ідей або творчих продуктів, яким притаманна новизна та неординарність, відсутність шаблонності в оформленні [1; 2].

О. Дубасенюк вважає, що це здатність особистості виявляти творчий та нешаблонний підхід до певної проблеми, вміння аналізувати, узагальнювати, пропонувати нестандартні розв'язання проблеми [2, с. 28].

Дослідниця О. Антонова вважає, що креативність в учнів початкової школи розвивається за допомогою впливу різних видів діяльності: художньої, наукової, творчої... Вона також додає, що креативність може виявлятися саме у процесі творчої діяльності. Це вказує на взаємозв'язок творчості та діяльності особистості. Адже без діяльності творчості також не може існувати [1, с. 14].

На думку О. Дубасенюк, креативне мислення молодшого школяра слід відрізнити від процесів засвоєння готових знань і умінь, що називають репродуктивним мислення. Необхідною умовою розвитку творчого мислення молодшого школяра є наочно-дійовий тип мислення учнів. Цей тип мислення передбачає вирішення інтелектуального завдання у процесі діяльності. Рівень творчості дитини на цьому етапі розвитку мислення ще дуже обмежений. У такому випадку школяр мислить занадто реалістично і не здатний «перемикатися» зі звичних образів, способів використання операцій, до найбільш вірогідних етапів перебігу подій [2, с. 15].

Психолог Г. Костюк трактує поняття «креативність» як «механізм продуктивного розвитку особистості, що має зв'язок із високим рівнем пізнавального розвитку» [4, с. 23]. Дослідник також трактує це поняття як найвищий рівень вияву творчості. Під цим поняттям, на його думку, слід розуміти процес створення чогось нового і оригінального, що створюється певним суб'єктом. Тому креативність учнів початкової школи – це вихід за межі звичних стереотипів. Ця характеристика називається оригінальністю [4, с. 23].

Психолого-педагогічні дослідження (О. Антонова, Г. Костюк) вказують на те, що креативність учнів початкової школи має тісний зв'язок із розумовими здібностями особистості, а також із рефлексією особистості через її здатність оцінювати результати своєї діяльності, передбачати майбутні дії, здатність їх організувати попередньо. Зміст такої діяльності полягає у пошуку та виокремленні учнем властивостей власних мисленнєвих дій і перетворення їх у предмет аналізу [4, с. 52].

У наукових дослідженнях [1; 2; 5] також вказується на те, що креативність учнів початкової школи розвивається, головним чином, під впливом навчальної діяльності.

Педагогиня В. Павленко вважає, що креативність учнів початкової школи розвивається за вміння вирішувати навчальні завдання за використання інтерактивних методів навчання («мозкового штурму», під

час спільних дискусій та обговорень навчальних проблем у групах чи у парах). За цих умов у школярів формується усвідомлене наочно-дійове мислення як передумова вияву ними творчого підходу до виконання навчальних завдань. Це відбувається завдяки тому, що в класі обговорюються шляхи розв'язання задач, розглядаються різні варіанти розв'язання, вчитель постійно вимагає від них обґрунтовувати, розповідати, доводити правильність своєї думки, тобто вимагає від дітей, щоб вони вирішували завдання самостійно [5, с. 81].

Дослідниця також вважає, що «креативність особистості у процесі пошуку, дослідництва є запорукою того, що молодший школяр набуває вмінь керувати своїм мисленням (вірніше, його процесами): ставити перед собою цілі для пошуку, висувати гіпотези причини і наслідки залежностей, вчиться осмислювати відомі факти, зіставляти їх із гіпотезами. Тому у процесі такої діяльності, внаслідок розгляду різних варіантів із позиції: «вірно-невірно» дитина пропонує власні ідеї, які часто є неповторними та оригінальними. Ці здібності, без сумніву, є провідними чинниками творчості на етапі причинного мислення» [5, с. 82].

У дослідженнях О. Антонової також робиться акцент на тому, що важливе значення для розвитку креативності учнів початкової школи має *дидактична гра* як найбільш звичний, цікавий вид діяльності, що дозволяє учням найбільш повною мірою розкрити свої здібності та можливості. Дидактична гра, як природна та найбільш відповідна діяльність для дітей молодшого шкільного віку, має багаті та неоціненні можливості для розвитку креативності та для загального інтелектуального розвитку дитини молодшого шкільного віку у процесі навчання, спонукає до роздумів. Завдяки грі дитина через цікаву і невимушену діяльність навчається, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між певними об'єктами та явищами, спонукає дітей до вияву оригінальності у своїх ідеях, дає змогу розкрити свій творчий потенціал. А саме такі умови і становлять основу, завдяки якій розвивається креативність молодшого школяра [1, с. 28].

На уроках у початковій школі доцільно застосовувати завдання квестів, роботу над питаннями вікторини, які сприяють оптимізації пізнавальної активності учнів початкових класів, стимулюючи їх творчість та нешаблонність думок. Відповідно до цього, учні отримують завдання на так званих «зупинках». У ході роботи доцільно використати

методи контролю і самоконтролю, методи активізації мисленнєвої діяльності у процесі опрацювання завдань учнями у груповій роботі або ж у роботі у парах. Приклад завдань для опрацювання завдань із використанням квестів можна запропонувати на уроках української мови із теми «Іменник» (3 клас). На *1 зупинці* школярі отримують завдання дати характеристику цій частині мови, вказати: на які запитання вона відповідає. На *2 зупинці* школярі називають приклади іменників. *Третя зупинка* квесту може передбачати завдання знайти іменники у реченні або ж скласти речення або мінірозповідь із поданими іменниками тощо. Така робота стимулює розумову діяльність учнів, стимулює навички самостійного мислення школярів. На уроках літературного читання учні початкових класів можуть попрацювати над завданнями вікторини (тема «Українські народні казки, 2 клас»). Школярі діляться на команди (наприклад, «Знайлики» та «Казкарі»). Кожна із них отримує завдання відгадати назву казки на основі імен персонажів або ж завдання скласти діалог хитрої Лисички та мудрого Журавля на свій лад (за мотивами казки «Лисичка та Журавель»).

В. Суржанська вважає, що доцільним методом у питанні розвитку креативності та самостійності мислення учнів початкової школи є вправи. Наприклад, із теми «Повторюємо про числівник» (4 клас) учням пропонують скласти та записати заголовки із числівниками або ж попрацювати над завданнями записати правильно числівники у зошиті. Для формування пізнавальної самостійності школярів як основи розвитку їх креативності у процесі навчання деформованим текстом. Формами такої роботи можуть бути як індивідуальні, так і групові та колективні. Наприклад, буде за доцільне колективне складання тексту, тексту-міркування. У формі індивідуальної роботи школярі можуть попрацювати над складанням тексту за певними частинами, вписати слова, які є засобами зв'язку, попрацювати над індивідуальними картами на основі зображень міст, вулиць і країн, картки із текстами [6, с. 79].

Доцільним засобом розвитку креативності учнів початкових класів метод шести капелюхів (Е.де Боно), що реалізується у формі рольової гри. Це метод «розділення» мислення школяра на шість режимів. Кожен із капелюхів символізує відповідне ставлення школяра до навчальної проблеми, яка порушується на уроці. *Білий капелюх* означає інформацію та факти, *червоний* – ставлення школяра до проблеми, *зелений* – оригінальність ідей та задумів, *жовтий* – позитивні аспекти проблеми,

чорний – негативні сторони проблеми, *синій колір* символізує певні висновки та узагальнення із проблеми тощо. Наприклад, на уроці «Я досліджую світ» у початковій школі (4 клас) із теми «Природа океанів» школярі отримують такі запитання для опрацювання у групах:

1. Білі капелюхи: Що ви знаєте про океан? Розкажіть.
2. Червоний капелюх: Чим корисний океан чи може він принести шкоду людині, чи природі?
3. Зелений капелюх: складіть коротку розповідь про океан та презентуйте у своїй групі.
4. Жовтий капелюх: дайте відповідь на питання: переваги океану – це..?»
5. Чорні капелюхи: рослинам і тваринам океан може нашкодити, бо...
6. Які власні висновки ви можете зробити про океан, на основі вивченого на уроці? [5, с. 61].

На уроках літературного читання у процесі роботи над казкою «Кривенька качечка» (3 клас) школярі можуть попрацювати над такими завданнями відповідно до методу шести капелюхів:

1. Білий капелюх: назвіть головних персонажів казки. Про що вона?
2. Червоний капелюх: яким є ваше ставлення до казки?
3. Чорний капелюх: казка не сподобалася через те, що...
4. Зелений капелюх: складіть своє продовження казки.
5. Жовтий капелюх: казка вчить нас тому, що...
6. Синій капелюх: які риси героїв казки потрібно наслідувати? [6, с. 82].

Дослідники (В. Павленко, О. Дубасенюк) також зазначають, що процес формування креативності дітей безпосередньо залежить від майстерності самого педагога, від того, як він організовує навчання, які методи, способи, прийоми та засоби застосовує, які завдання пропонує учням і від того, чи сам вчитель є оригінальною (креативною) особистістю, яку зможуть наслідувати учні [5, с. 32].

Висновки. Узагальнивши все вище сказане, нами було визначено, що зміст поняття «креативність учнів початкової школи» складають такі якості, як: гнучкість розуму, здатність особистості до продукування ідей, створення тих продуктів, які створювалися до цього. Креативність особистості визначає результати цієї діяльності. Креативність молодших школярів – це основа їх навчально-пізнавальної, а також дослідницької та творчої діяльності особистості.

Для креативної особистості молодшого школяра притаманні такі характеристики, як: розгляд проблеми із різних аспектів, вияв незгоди з ідеями і поглядами на цю проблему, які існували до цього, прагнення особистості перевірити вірогідність цих ідей або гіпотез, а також тяжіння до висування ризикових ідей нестандартного змісту; розвинена фантазія та уява; вміння знаходити вирішення проблемного завдання; здатність особистості до подолання шаблонності мислення; а також виявляти суперечності у процесі створення нового; вміння переносити свої знання і досвід відповідно до нових ситуацій тощо.

Розвиток креативності учнів початкових класів визначають такі пізнавальні характеристики особистості у цей період: наочно-дієвий характер; операційність: операції конкретизації, узагальнення, систематизації, абстрагування); предметність (власна інтерпретація та перебудова процесів); цілеспрямованість інтелектуальної діяльності та ін. Навчання є основним засобом та діяльністю, у процесі якої збагачуються усі пізнавальні процеси дитини, а також зростає рівень її самостійності, здатності мислити креативно.

З метою розвитку креативності учнів початкових класів доцільно використовувати проблемно-пошукові, евристичні, творчі методи та відповідні завдання із відповідними гіпотезами різноманітними варіантами вирішення, які стимулюватимуть інтерес, позитивне ставлення учнів до процесу відкриття та пізнання, спонукатимуть до вияву оригінальних та суджень у процесі індивідуальної роботи (під час виконання самостійних, контрольних робіт, у процесі роботи над доповідями, презентаціями), групової (парної роботи): участь учнів у проєктах, за використання ігрових завдань, вправ, активних методів навчання (наприклад, «навчаючись-учусь»), а також конструктивних дискусій у формі «мозкового штурму», «кола ідей» тощо.

Список використаних джерел:

1. Антонова О.Є. Сутність поняття творчого мислення: проблеми та пошуки. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2012. 120 с.
2. Дубасенюк О.А. Креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. Креативна педагогіка, 2011. № 4. 28 с.

3. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К., 2001. 608 с.
5. Павленко В.В. Розвиток творчого мислення молодших школярів як педагогічна проблема. Проблеми освіти: наук-метод. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. 158 с.
6. Суржанська В.А. Розвиваємо творчі здібності. Харків: Основа, 2017. 112 с.